

ضرورت اصلاحات در آموزش عالی

تأملی بر مسائل و چالش‌های روز در نظام دانشگاهی کشور

نعمت‌الله عزیزی

وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

ضرورت اصلاحات در آموزش عالی تأملی بر مسائل و چالش‌های روز در نظام دانشگاهی کشور

نعمت‌الله عزیزی (استاد دانشگاه کردستان)

ناشر: پژوهش‌ده مطالعات فرهنگی و اجتماعی

دیراسته: سیمیه سیاه‌پشت

شرح جلد: هاجر قربانی

چاپ اول: تابان ۶۲

تیراژ: ۱۰۰۰

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۶۴-۹۹۹۶-۶۰-۹۱

نشانی: تهران، خیابان پاسداران، خیابان شهید مومن‌نژاد (گلستان یکم)، شماره ۱۲۴، تلفن: ۲۲۵۷۰۷۷۷

سایت: www.iscs.ac.ir

پست الکترونیکی: io@iscs.ac.ir

کلیه آثار این پژوهشکده در جهت ایجاد فضای آزاد علمی - نظری برای نویسندگان محترم آن است و لزوماً مورد تأیید پژوهشکده نیست.

سرشناسه: عزیزی، نعمت‌الله، ۱۳۴۳ -

عنوان و نام پدیدآور: ضرورت اصلاحات در آموزش عالی: تأملی بر مسائل و چالش‌های روز در نظام دانشگاهی کشور/ نعمت‌الله عزیزی.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۶۰۶ ص: جدول، نمودار: ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.

شابک: 978-600-6996-88-2 : ۳۰۰۰۰۰ ریال

عنوان دیگر: تأملی بر مسائل و چالش‌های روز در نظام دانشگاهی کشور.

موضوع: آموزش عالی -- ایران -- ارزشیابی

موضوع: Education, Higher -- Iran -- Evaluation

موضوع: دانشگاه‌ها و مدارس عالی -- ایران -- ارزشیابی -- نمونه پژوهی

موضوع: universities and colleges -- Iran -- Evaluation -- Case studies

موضوع: دانشگاه‌ها و مدارس عالی -- ایران -- مدیریت -- نمونه پژوهی

موضوع: Universities and colleges -- Iran -- Administration -- Case studies

موضوع: دانشگاه‌ها و مدارس عالی -- ایران -- برنامه‌ریزی -- نمونه پژوهی

موضوع: Universities and colleges -- Iran -- Planning -- Case studies

شناسه افزوده: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ ع ۴ الف/۶۵/۲۳۳۱ LB

رده‌بندی دیویی: ۳۷۸/۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۷۸۸۷۰۷

فهرست

- ۷..... دیباچه پژوهشکده
- ۹..... پیشگفتار / نعمت‌الله عزیزی
- ۱۳..... اشتغال و آموزش عالی: راهبردهای پیوند آمله: شبانال با نیازهای بازار کار / نعمت‌الله عزیزی
- آموزش عالی و اقتصاد یادگیرنده: انتظارات نظام‌های اقتصادی و صنعتی دانایی محور از دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی / نعمت‌الله عزیزی
- ۴۱..... اخلاق حرفه‌ای در آموزش عالی: تأملی بر راهبردهای بهبود آمله: اندیشه‌های اخلاقی در آموزش‌های دانشگاهی / نعمت‌الله عزیزی
- ۸۳..... نقش آموزش عالی فرامرزی در پویایی و مهاجرت نیروی انسانی: سخن محور / نعمت‌الله عزیزی، پرستو علیخانی، شیرکوه محمدی
- ۱۳۵..... بررسی مصاحبه‌های آزمون دکتری از منظر داوطلبان / نعمت‌الله عزیزی، محسن بن محمد
- ۱۶۹..... تأملی بر وضعیت مهارت تفکر انتقادی در دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی / نعمت‌الله عزیزی، عاطفه ریگی، محبوبه بازوند
- ۲۴۱..... بررسی وضعیت آموزش چندفرهنگی در مراکز تربیت معلم شهر سنندج از منظر دانشجویان / نعمت‌الله عزیزی، کیوان بلندهمتان، مسعود سلطانی
- ۲۷۳..... آناتومی مفهوم «دانش‌آموختگی»: پدیدارنگاری تجارب اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان / ناصر شیرینگی، نعمت‌الله عزیزی، شبنم بهرامی
- ۳۰۱.....

۶ / ضرورت اصلاحات در آموزش عالی

- بررسی مواقع و راهکارهای بین‌المللی شدن برنامه‌های آموزش عالی در حوزه فنی - مهندسی: مطالعه موردی دانشگاه‌های شهر سندج / جمال سلیمی، نعمت‌الله عزیزی، بهروز علیمحمدی ۳۴۱
- بررسی انگیزش و نگرش دو نمونه از دانشجویان ایرانی نسبت به فراگیری زبان انگلیسی / ناصر شیربگی، نعمت‌الله عزیزی ۳۶۹
- بررسی رابطه اعتماد و عدالت سازمانی با رفتار شهروندی سازمانی: مطالعه موردی اعضای هیئت‌علمی دانشگاه کردستان / خاطره شریفی، محمد حسنی، نعمت‌الله عزیزی، علیرضا قلعه‌ای ۳۹۷
- بررسی عوامل مؤثر بر بهای تمام‌شده دانشجو (هزینه سرانه) با استفاده از سیستم هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت؛ مطالعه موردی دانشگاه کردستان / نعمت‌الله عزیزی، جلال شیرزاده ۴۲۵
- بررسی چالش‌ها و نارسایی‌های تحصیلات دانشگاهی در حوزه علوم انسانی: تأملی بر نظرهای دانشجویان / نعمت‌الله عزیزی ۴۴۹
- بررسی راهکارهای تقویت ارتباط تحصیلات تکمیلی در علوم انسانی با بازار کار؛ مطالعه موردی دانشگاه کردستان / نعمت‌الله عزیزی، زهرا سالاروند، محمدمجد زبردست ۴۸۵
- اسیب‌شناسی نارسایی‌های تحریقات در حوزه علوم انسانی / نعمت‌الله عزیزی ۵۴۱
- بررسی راههای بهبود یادگیری پژوهشی اعضای هیئت‌علمی در علوم انسانی / نعمت‌الله عزیزی ۵۶۷
- نمایه ۶۰۳

پیشگفتار

نگاهی به جایگاه و اعتبار جهانی آموزش عالی کشور از سویی و قدمت و قامت مؤسسه‌های دانشگاهی آن از سویی دیگر به‌ویژه در مقایسه با تجارب آموزش عالی دیگر جوامع نشان می‌دهد سیاست‌ها، استراتژی‌ها و رویکردهای توسعه‌ای در این حوزه از توفیق چندانی برخوردار نبوده و به دستاورد درخوری - نه از بُعد آموزشی و نه از بُعد پژوهشی - دست نیافته است. هرچند این ناکارآمدی ریشه در علل و عوامل متعددی دارد که نمود آنظر بر پیچیدگی و چندوجهی بودن نظام آموزش عالی است، اما در این میان تا اوم تمرکز ساختاری در آموزش عالی کشور نه تنها در تبیین کامل با مبانی زیربنای ترهای معرفتی مربوطه است بلکه سبب شده چابکی، کارآمدی، سرزندگی و رقابت هم‌اوردی علمی و آموزشی، از مؤسسه‌های دانشگاهی کشور سلب شود. این در حالی است که در آستانه ورود به قرن بیست و یکم و شکل‌گیری جامعه دانشی (جامعه مبتنی بر دانایی) و یا جامعه اطلاعاتی، ضرورت بازتعریف روابط میان مؤسسه‌های دانشگاهی و جامعه را بیش از پیش آشکار ساخته است. با وجودی که آموزش عالی به شدت در حال رشد است و نقش و مشارکت

آن در موفقیت اقتصادی مهم ارزیابی شده است، ولی امروزه تقریباً در همه جوامع، نظام‌های آموزش عالی تحت فشار هستند تا مطابق با شرایط نوین اقتصادی و انتظارات در حال پدید ناشی از آن تغییر یابند.

از دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی انتظار می‌رود با اتکا به فعالیت‌های علمی خود، به توسعه مرزهای دانش اهتمام ورزند، کیفیت خدمات علمی و آموزشی را بهبود بخشند، به نیاز دانشجویان پاسخ داده و با مدیریت‌ها و رسالت‌های مرتبط با حوزه ذاتی کارکرد و وظایف خود را با کارآمدی انجام دهند. مؤسسه‌های آموزش عالی به صورت روزافزونی برای جذب دانشجویان مستعدتر، اعضای هیئت علمی توانمندتر و سهم بیشتر از اعتبارهای پژوهشی، هم با مؤسسه‌های غیردولتی در داخل کشور و هم با هم‌ترازان خود در سطح بین‌المللی در رقابت هستند. در چنین محیط پیچیده‌ای، مدیریت مستقیم توسط دولت‌ها چندان مناسب به نظر نمی‌رسد. باین حال پرسش اساسی این است که چگونه و به اعتبار چه رویکردی می‌توان به اداره مؤسسه‌های آموزش عالی به صورت استقلال و پویایی آن‌ها را تضمین کرد؟

در این میان، توجه به تجارب برخی ملل توسعه‌یافته کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۱ (OECD) خنثی از نظر نیست. این تجارب نشان می‌دهد رویکردهای نوینی برای اداره مؤسسه‌های آموزش عالی مورد توجه قرار گرفته که در آن اختیارات دولتی با توان و قدرت بازار با اشکال جدیدی تلفیق شده است. بر این اساس، مؤسسه‌های دانشگاهی در انجام وظایف خود از آزادی و اختیارات گسترده‌تری برخوردار هستند. منابع مالی دولتی به صورت یکجا تخصیص داده می‌شود

و جست‌وجوی منابع مالی جدید و تنوع‌بخشی به آن به‌ویژه دریافت شهریه از دانشجویان و دریافت گرانت از بنگاه‌های اقتصادی، تشویق می‌شود. ازسوی دیگر در ازای اعطای استقلال و خودمختاری به دانشگاه‌ها، دولت‌ها تلاش می‌کنند مؤسسه‌های دانشگاهی را پاسخ‌گو نگهدارند، تأمین و اعطای اعتبار را به عملکرد رضایت‌بخش مؤسسه‌های دانشگاهی مشروط کنند و در نهایت کیفیت خدمات علمی، آموزشی و پژوهشی را به‌صورت عمومی مورد ارزیابی قرار دهند.

باوجود این، مؤسسه‌های دانشگاهی در انجام رسالت خود همواره با مسائل و چالش‌هایی در زمینه رهبری مؤثر دانشگاهی، اعمال شیوه‌های کارآمد نظارتی بر سرانده‌ها و فعالیت‌های مؤسسه‌های آموزش عالی، کیفیت خدمات آموزشی، خدمات دانشجویی، نابرابری در دسترسی به فرصت‌های آموزشی، راهبردهای منازعه‌آمیز آموزشی و کم‌وکیف بهره‌گیری از پتانسیل فناوری‌های نوین آموزشی مواجه هستند. این در حالی است که موفقیت آموزشی به‌عنوان یکی از شاخص‌ها و تعیین‌گرهای مهم رشد فردی، تحرک اجتماعی و همچنین توسعه و توان رقابت اقتصادی در همه جوامع ارزیابی می‌شود. به همین دلیل است که بحث‌ها، مربوط به اصلاحات آموزشی در سراسر جهان همچنان ادامه دارد و مقاله‌های بین‌المللی از نظام‌های آموزشی و عملکرد دانشجویان از دیرباز در سبب نگرانی دولت‌ها و سیاست‌گذاران این حوزه شده است.

باوجود این، اصلاحات آموزشی در سطح بین‌المللی از دهه ۱۹۷۰ و در قالب تمایل دولت‌ها به کاستن از دامنه و شعاع تمرکز خود، به‌صورت فراگیری نمود پیدا کرد (McGinn & Welsh, 1999: 27). از آن زمان، طرح چنین مباحثی به نقد رویکردهای اقتصادی کینزی و نظام‌های دولتی متمرکز انجامید. بااین‌حال، فشار تقاضای اجتماعی برای استفاده از

فرصت‌های آموزشی از سویی و امکان بهره‌گیری از فناوری‌های آموزشی نوین از سوی دیگر به تدریج امکان ارائه خدمات آموزشی باکیفیت‌تر را برای مسئولان محلی فراهم کرده بود. در واقع حرکت از رویکرد و مدل اقتصادی کینزی به سمت سازوکار اقتصادی نئولیبرالیستی سبب طرح این قضیه شد که مؤسسه‌هایی چون صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی، عطای هرگونه کمک و حمایت مالی به دولت‌ها را به اصلاح ساختاری و تجدیدنظر اساسی در سازوکارهای سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری از جمله در حوزه آموزش و پرورش مشروط کنند (Carnoy, 1995: 655). از آنجاکه چنین بحث‌ها در تحلیل روابط میان دانشگاه‌ها و جامعه سبب پیدایش و طرح زمینه‌ها و مفروضات‌های نوینی در مباحث مربوط به مدیریت و سیاست‌گذاری در آموزش عالی شده است، در این مجموعه تلاش می‌شود آن دسته از مطالعات پژوهشی و نگارنده و گروهی از همکاران که به واکاوی بخشی از مهم‌ترین مسائل و چالش‌های مبتلابه نظام دانشگاهی کشور پرداخته‌اند، عرضه شود.

نعمت‌الله عزیزی

استاد گروه علوم تربیتی، دانشگاه کردستان